

Драган Јовашевић
Правни факултет у Нишу

ОДГОВОРНОСТ ЗА КРШЕЊЕ ИЗБОРНИХ ПРАВА

Сажетак

У систему заштите друштвених добара и вредности у сваком друштву, па тако и нашем, по свом значају се истичу изборна права (активно и пасивно право), односно слобода кандидовања на изборима и законито спровођење избора и објављивање њихових резултата. Наиме, свака демократска држава и владавина права своје право лице показују бројем и обимом изборних права, те начином њиховог уређења и правне заштите што са друге стране указује и на степен демократичности самога друштва. Стога је разумљиво што нови Кривични законик Републике Србије из 2005. године у глави петнаестој, у групи кривичних дела против изборних права предвиђа кривичну одговорност и кажњавање за различите облике и видове повреде или угрожавања ових изборних права грађана покушавајући да изборном систему и изборима на свим нивоима на овај начин пружи појачану правну заштиту. Управо овај рад са теоријског и практичног аспекта разматра појам, карактеристике и облике испољавања кривичних дела којима се нарушавају изборна права и механизме њихове заштите у Републици Србији.

Кључне речи: избори, гласање, кандидовање, закон, кривично дело, одговорност, кривична санкција

У систему заштите друштвених добара и вредности у сваком друштву, па тако и нашем, по свом значају се истичу изборна права (активно и пасивно право), односно слобода кандидовања на изборима и законито спровођење избора и објављивање њихових резултата. Наиме, свака демократска држава и владавина права своје

право лице показују бројем и обимом изборних права, те начином њиховог уређења и правне заштите што са друге стране указује и на степен демократичности самога друштва.

Стога је разумљиво што нови Кривични законик Републике Србије¹⁾ из 2005. године у глави петнаестој, у групи кривичних дела против изборних права предвиђа кривичну одговорност и кажњавање за различите облике и видове повреде или угрожавања изборних права грађана покушавајући да изборном систему и изборима на свим нивоима на овај начин пружи појачану правну заштиту. Наиме, овај је законик, по први пут јединствено као систематизовани зборник свих кривичноправних норми после 1860. године²⁾, предвидео систем општег и посебног дела целокупног материјалног кривичног права наше земље. Ступањем на правну снагу 1. јануара 2006. године тако је започела темељита реформа материјалног и извршног кривичног права која треба да на вишем нивоу постави основе јединствене, квалитетне, благовремене и законите заштите најзначајнијих друштвених добара и вредности.

Управо на првом месту међу заштићеним добрима³⁾ које наше ново кривично законодавство штити јесу основна, природна, општецивилизацијска људска права. Ту на првом месту спада : право на живот, право на слободу и одмах на трећем месту се у посебном делу кривичног права (у глави петнаестој), истичу изборна права грађана. На сличан начин ова изборна кривична дела уређују и друга кривична законодавства. Тако Кривични законик Републике Словеније у глави седамнаестој (у чл. 161-168), Кривични закон Републике Хрватске у глави једанаестој – као и Кривични законик Републике Црне Горе у глави шеснаестој, односно Кривични закон Републике Српске.

ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ИЗБОРНИХ ПРАВА

Према ранијим кривичноправним прописима ова глава је носила назив: “Кривична дела против самоуправљања”⁴⁾ што је у

- 1) *Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/2005. Више: Д. Јовашевић, *Кривични законик Републике Србије са уводним коментаром*, Београд, 2007, стр. 114-116.
- 2) Д. Николић, *Кривични законик Кнежевине Србије*, Ниш, 1991, стр. 87-112.
- 3) О појму, карактеристикама и врстама објекта заштите код кривичног дела више: Д. Јовашевић, *Кривично право*, Општи део, Београд, 2010, стр. 289-293.
- 4) *Службени гласник Републике Србије*, бр. 26/77. Више: Д. Јовашевић, *Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом*, Београд, 2003, стр. 131-147.

потпуности одговарало тадашњим захтевима друштва и појачаној кривичноправној заштити самоуправљања као темељног начела друштвено-економског и друштвено-политичког система. Реформа кривичног законодавства Републике Србије која је извршена јула 1994. године уноси у ову област значајне измене⁵⁾. Тако ова глава кривичних дела губи свој стари назив, природу и карактер и добија ново име : “Кривична дела против изборних права и слободe изјашњавања” као и нову садржину. На овом месту су данас систематизована “класична” изборна (политичка) кривична дела⁶⁾.

Наиме, изборна (политичка) права представљају објект заштите ових кривичних дела. То значи да шире схваћено ова кривична дела спадају такође у групу кривичних дела против основних слобода и права човека и грађанина којима се додуше повређују или угрожавају политичке слободe и политичка права⁷⁾. Због посебног значаја који уживају политичка права и политичке слободe као лична и друштвена добра, ова су кривична дела издвојена у посебну главу. У условима вишестраначког парламентарног политичког живота, избори и гласање за органе власти од општине (као органа локалне самоуправе), града и Републике, добијају посебно место и друштвени значај, а тиме и њихова појачана кривичноправна заштита⁸⁾.

Ова политичка права и слободe гарантују се и штите одређеним међународноправним актима и то у првом реду Међународним пактом о грађанским и политичким правима са факултативним протоколима који гарантује у: члану 18. слободу мисли и савести и члану 19. слободу мишљења, док у члану 21. гарантује слободу окупљања односно у члану 22 слободу удруживања. На сличан начин политичка “изборна” права и слободe гарантује и Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода са протоколима и то у члану 9. слободу мисли, савести и вероисповести, члану 10. слободу изражавања и члану 11. слободу окупљања и удруживања.

Свака повреда или нарушавање важећих правила избора и гласања односно тајности резултата изборног изјашњавања може довести до тешких последица. Стога су изборна права човека и

5) *Службени гласник Републике Србије*, бр. 47/94.

6) Д. Јовашевић, *Лексикон кривичног права*, Београд, 2010, стр. 359-361.

7) З. Стојановић, О. Перић, *Кривично право, Посебни део*, Београд, 2000, стр. 132-134.

8) Љ. Лазаревић, *Кривично право, Посебни део*, Београд, 1995, стр. 159.

грађанина, његова слобода изјашњавања, законитост спровођења изборне процедуре, заштита гласања и гласача, заштита резултата избора итд. добила своју појачану кривичноправну заштиту инкриминацијом више недозвољених понашања као кривичних дела⁹⁾. Изборна кривична дела¹⁰⁾ штите првенствено основна изборна права човека као субјекта политичког одлучивања (право кандидовања, активно и пасивно право гласања), законито спровођење избора и гласања односно слободу изјашњавања. Ова кривична дела су у нашој земљи предвиђена у Кривичном законнику, али и у посебном (споредном) законодавству и то у Закону о избору народних посланика¹¹⁾.

Радња извршења¹²⁾ ових дела се састоји у различитим противправним делатностима чињења или нечињења којима се у значајној мери утиче или може утицати на ток и резултате избора и гласања. Та се радња може предузети на различите начине, а најчешће кршењем закона, на противправан начин, силом, претњом, обманом и сл. Поред тога, за постојање ових дела је битно да се радња извршења предузима у вези са избором или гласањем о опозиву или на референдуму као облицима политичког изјашњавања грађана.

Као учинилац ових дела може се јавити свако лице односно само одређено лице, дакле лице са одређеним личним својством : члан бирачког одбора или друго лице које врши дужност у вези са гласањем. У погледу кривице, ова се дела могу извршити само са умишљајем који обухвата и свест о противправности поступања учиниоца.

ПОВРЕДА ПРАВА КАНДИДОВАЊА

Прво кривично дело против изборних права јесте дело којим се вређа право кандидовања на изборима. Ово је кривично дело предвиђено у одредби члана 154. КЗ РС. Према слову законика ово кривично дело гласи: “Ко кршењем закона или на други противправан начин спречи или омета кандидовање на изборима, казниће се новчаном казном или затвором до једне године”. Ово се кри-

9) Љ. Јовановић, Д. Јовашевић, *Кривично право, Посебни део*, Београд, 2002, стр. 117-121.

10) О облицима и видовима испољавања изборних кривичних дела у судској пракси више: В. Ђурђић, Д. Јовашевић, *Практикум за кривично право, Посебни део*, Београд, 2008.

11) *Службени гласник Републике Србије*, бр. 35/2000, 69/2002, 57/2003, 72/2003, 18/2004, 85/2005 и 101/2005.

12) В. Ђурђић, Д. Јовашевић, *Кривично право, Посебни део*, Београд, 2010, стр. 145-148.

вично дело се састоји у спречавању или ометању неком лицу да се кандидује на изборима кршењем закона или на други противправан начин¹³⁾.

Објект заштите јесте право човека да се кандидује на расписаним изборима. У смислу члана 112. став 13. КЗ РС изборима се сматрају избори за народне посланике, председника Републике, органе аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе, као и други избори који се расписују и врше на основу Устава и закона¹⁴⁾.

Радња извршења се састоји у спречавању или ометању неком лицу да се кандидује на изборима (било сам лично, непосредно или као кандидат групе грађана или неке политичке партије или групе партија - странака). Спречавање је потпуно и трајно онемогућавање, а ометање је привремено, делимично или краткотрајно отежавање, ограничавање или условљавање. Ове радње могу да се предузимају различитим физичким делатностима, непосредно или посредно или пак психичким утицањем на вољу неког лица. За постојање дела је битно да се радња извршења предузима кршењем закона или на други противправан начин. Дело је свршено истеком рока за пријем уредне и комплетне пријаве кандидата, односно у моменту затварања кандидатских листа.

Извршилац дела може да буде свако лице, а у погледу кривичне потребан је умишљај који обухвата свест о противправности. За ово је дело прописана новчана казна или казна затвора до једне године.

ПОВРЕДА ПРАВА ГЛАСАЊА

Друго изборно кривично дело које познаје нови Кривични законик Републике Србије носи назив: "Повреда права гласања"¹⁵⁾. Ово је дело предвиђено у одредби члана 155. КЗ РС на следећи начин: "(1) Ко другог у намери да му онемогући вршење права гласања, противзаконито не упише у списак гласача, избрише из тог списка или га на други противправан начин спречи или омете да гласа, казниће се новчаном казном или затвором до једне године.

13) Д. Јовашевић, *Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом*, Београд, 2003, стр. 132-133.

14) Ово је нова дефиниција усвојена новелом Кривичног законика из 2009. (И. Симић, А. Трешњев, *Кривични законик са крајим коментаром*, 2010, стр. 94.

15) Д. Јовашевић, В. Икановић, *Кривично право, Посебни дио*, Бања Лука, 2012, стр. 67-71.

(2) Ко силом или претњом принуди другог да на изборима, гласању о опозиву или на референдуму врши или не врши право гласања или да гласа за или против одређеног кандидата односно предлога, казниће се затвором од три месеца до три године”. Ово кривично дело¹⁶⁾ се састоји у противзаконитом неуписивању неког лица у списак гласача, његовом брисању из тог списка или спречавању или ометању на други противправан начин да гласа у намери да му се онемогући право гласања¹⁷⁾.

Објект заштите је у овом случају активно бирачко право - право гласања. Радња извршења се састоји из више алтернативно предвиђених делатности : а) неуписивање неког лица у списак гласача, б) брисању неког лица из списка гласача и в) спречавање или ометање неког лица да гласа. За постојање дела је битно испуњење још два елемента¹⁸⁾ : 1) да се радња извршења предузима противзаконито, противно изборним законима и 2) да учинилац у време предузимања радње извршења поступа са одређеном намером – намером да на тај начин онемогући неком лицу да гласа без обзира да ли је ова намера у конкретном случају и остварена или није¹⁹⁾.

Неуписивање неког лица у списак гласача је делатност нечињења, пропуштање да се под законом предвиђеним условима неко лице унесе, упише у списак гласача и тако му се онемогућава да оствари своје активно право гласања. Брисање неког лица из списка се може вршити различитим делатностима : физичким или механичким путем, радирањем и сл. Спречавање је потпуно онемогућавање неком лицу да гласа. То може бити предузето физичким, телесним делатностима или пак психолошким делатностима утицањем на његову вољу да то не учини. Ометање је привремено, краткотрајно, делимично отежавање, ометање, усложњавање неком лицу да гласа уопште или на одређеном месту или у одређено време или на одређени начин.

Извршилац дела може да буде свако лице, али је то најчешће лице које води (и ажурира) списак гласача. У погледу кривице потребан је директан умишљај који квалификује наведена намера. За

16) Б. Чејовић, В. Миладиновић, *Кривично право, Посебни део*, оп. цит. стр. 204-205.

17) Д. Јовашевић, *Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом*, оп. цит. стр. 133-134.

18) М. Ђорђевић, Ђ. Ђорђевић, *Кривично право*, Београд, 2010, стр. 148.

19) Н. Мрвић Петровић, *Кривично право*, Београд, 2005, стр. 258-259.

ово је дело прописана новчана казна или казна затвора до једне године.

Тежи облик дела²⁰⁾ се састоји у принуђавању силом или претњом неког лица да на изборима, гласању о опозиву или референдуму врши или не врши своје право гласања или да гласа за или против одређеног кандидата или предлога. Радња извршења овог дела је принуђавање (подстрекавање, подстицање силом – која може да буде апсолутна или компулзивна или претњом – која мора да буде стварна, могућа, озбиљна и неотклоњива) другог лица да не гласа по слободно донетој одлуци. Радња извршења се може предузети на два начина : употребом силе или претње. Ова се радња извршења мора предузети у вези са изборима, гласањем о опозиву или на референдуму. Циљ примене принуде јесте да се код принуђеног лица донесе одлука да гласа или не гласа односно да гласа за или против неког предлога или кандидата, а то није у складу са његовом слободно испољеном вољом. За ово је кривично дело прописана казна затвора од три месеца до три године.

ДАВАЊЕ И ПРИМАЊЕ МИТА У ВЕЗИ СА ГЛАСАЊЕМ

Посебан, специјалан облик корупције која се предузима у вези са изборима и гласањем је предвиђен као кривично дело у одредби члана 156. Кривичног законика. Ово дело носи назив : ”Давање и примање мита у вези са гласањем”. Ово ново кривично дело у Републици Србији. Оно је предвиђено на следећи начин : “(1) Ко другоме нуди, даје, обећа награду, поклон или какву другу корист да на изборима или референдуму гласа или не гласа или да гласа у корист или против одређеног лица односно предлога, казниће се новчаном казном или затвором до три године. (2) Казном из става 1. овог члана казниће се и ко захтева или прими поклон или какву другу корист да на изборима или референдуму гласа или не гласа или да гласа у корист или против одређеног лица односно предлога. (3) Ако дело из става 1. овог члана учини члан бирачког одбора или друго лице у вршењу дужности у вези са гласањем, казниће се затвором од три месеца до пет година. (4) Поклон или друга корист одузеће се”.

20) И. Симић, М. Петровић, *Кривични закон Републике Србије, Практична примена*, Београд, 2002, стр. 72.

Ово је новоуведено кривично дело у нашем правном систему којим се инкриминише активно и пасивно подмићивање. Само дело се састоји у нуђењу, давању или обећању награде, поклона или какве друге користи другом лицу да на изборима или референдуму гласа или не гласа или да гласа у корист или против одређеног лица односно предлога или у захтевању или примању поклона или какве друге користи да на изборима или референдуму гласа или не гласа или да гласа у корист или против одређеног лица односно предлога. Објект заштите је код овог кривичног дела законитост спровођења избора и гласања и слобода гласања.

Дело има два облика. То су активно и пасивно подмићивање у вези са гласањем. Активно подмићивање се састоји у нуђењу, давању или обећању награде, поклона или какве друге користи другом лицу да на изборима или референдуму гласа или не гласа или да гласа у корист или против одређеног лица односно предлога. Радња извршена се састоји из три алтернативно предвиђене делатности : а) нуђења, б) давања или в) обећања награде, поклона или друге користи. То су : а) чињење у смислу давања или предаје непосредно или посредно у државину другог лица награде, поклона или друге користи, б) нуђење - покушај давања поклона или друге користи, делатност физичког фактичког карактера из које се јасно манифестује воља да се награда, поклон или друга корист предају и в) обећање - јасно изражавање жеље да поклон следи, што се може учинити речима, симболима , знацима, гестовима, мимиком и сл.

Дело постоји и када је награда, поклон или друга корист дата или обећана на иницијативу или на захтев другог лица. Дело је свршено чињењем, нуђењем или обећањем поклона или друге користи у вези са радњом гласања без обзира да ли је таква радња уопште и извршена или не²¹⁾. За постојање дела је потребно испуњење још три елемента : а) да се ове радње предузимају у односу на награду, поклон или другу корист, б) да се ове радње предузимају у вези са изборима или гласањем на референдуму и в) да је циљ предузетих радњи да гласач (субјект политичког одлучивања) гласа или не гласа односно да гласа у корист или против одређеног лица, предлога противно слободно израженој вољи.

21) Д. Јовашевић, М. Гајић Гламочлија, *Проблем корупције у светлу заштите људских права*, Београд. 2008, стр. 359-371.

Пасивно подмићивање се састоји у захтевању или примању поклона или какве друге користи да се на изборима или референдуму гласа или не гласа или да се гласа у корист или против одређеног лица односно предлога. Радња извршења се може предузети са две делатности : а) захтевањем или б) примањем поклона или друге користи. Захтевање је тражење, јасно и недвосмислено исказивање жеље за поклоном или користи. То се може учинити вербално (усмено или писмено), симболима, знацима, алузијама, покретима руке. Примање је узимање поклона или користи физички, фактички било непосредно или посредно.

За постојање дела је битно испуњење још три елемента : 1) да се ове радње предузимају у односу на поклон или другу корист, 2) да се ове радње предузимају у вези са изборима или гласањем на референдуму и 3) да је циљ предузетих радњи да гласач (субјект политичког одлучивања) гласа или не гласа односно да гласа у корист или против одређеног лица, предлога противно слободно израженој вољи.

Извршилац дела може да буде свако лице, а у погледу кривице потребан је умишљај. За ово је дело прописана новчана казна или казна затвора до три године. Поред казне учиниоцу овог дела суд обавезно изриче меру безбедности одузимања предмета – поклона и друге користи.

Тежи облик дела постоји ако је радњу активног подмићивања учинио члан бирачког одбора или друго лице у вршењу дужности у вези са гласањем. Својство учиниоца дела и начин вршења радње – у вршењу дужности у вези са гласањем, представљају квалификаторне околности. За ово је дело прописана казна затвора до три месеца до три године.

ЗЛОУПОТРЕБА ПРАВА ГЛАСАЊА

У члану 157. Кривичног законика Републике Србије је предвиђено следеће изборно кривично дело под називом : ”Злоупотреба права гласања”²²⁾. Ово дело према слову законика гласи : “(1) Ко на изборима или на референдуму гласа уместо другог лица под његовим именом или на истом гласању гласа више од једанпут или користи више од једног гласачког листића, казниће се новчаном

22) З. Стојановић, О. Перић, *Коментар Кривичног закона Републике Србије и Кривични закон Републике Црне Горе са објашњењима*, оп. цит. стр. 118-119.

казном или затвором до једне године. (2) Члан бирачког одбора који омогући другоме да изврши дело из става 1. овог члана, казниће се новчаном казном или затвором до две године²³. Дело се састоји у гласању уместо другог лица под његовим именом или у гласању више од једанпут на изборима или референдуму²³).

Објект заштите је законитост у остваривању права гласања. Према постојећим прописима гласање се врши тајно, лично и то само једном о кандидату или предлогу осим у случају понављања гласања. Радња извршења је гласање уместо другог лица или гласање више од једног пута. Гласање уместо другог лица под његовим изменом представља злоупотребу права гласања преваром или обманом (довођењем или одржавањем другог лица о свом идентитету као субјекта политичког одлучивања), а гласање више од једном је гласање, изјашњавање о неком предлогу или лицу више пута у току једног изјашњавања на гласању или на референдуму. Дело је свршено самим гласањем или моментом изјашњавања које није на закону засновано. То је моменат предаје гласачког листића.

Извршилац дела је свако лице, а у погледу кривице потребан је умишљај. За ово је дело прописана новчана казна или казна затвора до једне године.

Тежи облик дела за који је прописана новчана казна или казна затвора до две године постоји у случају када члан бирачког одбора на било који начин омогући другом лицу да гласа у име неког лица или да гласа више пута. Овде је радња помагања, олакшавања, стварања услова или претпоставки другом лицу од стране лица са посебним својством – члана бирачког одбора, да злоупотреби право гласања предвиђена као самостална радња извршења.

САСТАВЉАЊЕ НЕТАЧНИХ БИРАЧКИХ СПИСКОВА

Још једно од новоуведених кривичних дела којима се покушава обезбедити ефикасна заштита законитости спровођења избора и гласања у нашем правном систему предвиђено је под називом :”Састављање нетачних бирачких спискова” у одредби члана 158. КЗ РС на следећи начин: “Ко у намери утицања на резултате избора или на референдуму, сачини нетачан бирачки списак, казниће се новчаном казном или затвором до три године”. Ово је новоуведено

23) Д. Јовашевић, *Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом*, оп. цит. стр. 136-137.

дело које се састоји у сачињавању нетачног бирачког списка у намери утицања на резултате избора или на референдуму.

Објект заштите је законитост организовања и спровођења избора или гласања на референдуму. Објект напада јесте бирачки списак као јавна исправа у којој надлежни државни органи (органи локалне самоуправе) садрже податке о евиденцијама грађана који имају бирачко право. Дакле ове исправе садрже податке о активном бирачком праву и сачињавају се ради законитог спровођења избора или гласања на референдуму. У смислу члана 112. став 13. КЗ РС изборима се сматрају избори за Народну скупштину Републике Србије, председника Републике Србије, органе локалне самоуправе и други избори који се расписују и врше на основу Устава и закона. Референдум је изјашњавање грађана на коме се одлучује о питањима за која је то утврђено Уставом или законом.

Радња извршења је састављање нетачних бирачких спискова. То је посебан облик фалсификовања јавне исправе. Радња извршења се може извршити са три делатности: а) уношењем у бирачки списак неистинитих података о лицима који имају бирачко право. Ови подаци могу бити потпуно или делимично неистинити, б) неуношењем података о лицима која имају бирачко право у бирачки списак када таква обавеза на страни учиниоца постоји у складу са постојећим изборним законима и в) преиначењем, кривотворењем, преправљањем већ унетих података о грађанима у бирачком списку. За постојање дела је од значаја да се ова радња предузима у одређеној намери – намери да се на овај начин утиче на резултате избора или референдуму. Ова намера мора да постоји на страни учиниоца у време извршења дела, али она не мора у конкретном случају да буде и остварена.

Извршилац дела може да буде свако лице, али то у пракси могу бити само она лица која обављају одређене дужности у вези са сачињавањем или ажурирањем бирачких спискова. У погледу кривице потребан је директни умишљај који карактерише наведена намера. За ово је дело прописана новчана казна или казна затвора до три године.

СПРЕЧАВАЊЕ ОДРЖАВАЊА ГЛАСАЊА

“Спречавање одржавања гласања” је кривично дело предвиђено у одредби члана 159. Кривичног законика на следећи начин:

“ (1) Ко силом, претњом или на други противправан начин спречи одржавање гласања на бирачком месту, казниће се затвором до три године. (2) Ко омета гласање изазивањем нереди на бирачком месту услед чега гласање буде прекинуто, казниће се новчаном казном или затвором до две године”. Ово је новоуведено дело које се састоји у спречавању одржавања гласања на бирачком месту силом, претњом или на други противправан начин.

Објект заштите је мирно одвијање процеса гласања и ред на бирачком месту. Радња извршења је спречавање одржавања гласања. Њу чине различите делатности предузете према једном или више лица који гласају или према присутним лицима на бирачком месту којима се гласање потпуно онемогућава тако да се не може нормално, уредно, квалитетно и законито да се одржи. За постојање овог дела потребно је испуњење следећих елемената²⁴⁾ : 1) да се радња извршења предузима на одређеном месту – месту где се одржава гласање, 2) да се радња извршења предузима на одређени начин – силом, претњом или на други противправан начин. Сила је употреба физичке, механичке или друге снаге у циљу сламања отпора неког лица како би се принудио на неко чињење или нечињење. Она може бити апсолутна или компулзивна. Претња је стављање у изглед, најави зла према неком лицу. Она мора да буде озбиљна, непосредна, стварна, могућа и неотклоњива. Но, ова се радња може извршити и на други противправан начин²⁵⁾.

Извршилац дела може да буде свако лице, а у погледу кривице потребан је умишљај који обухвата свест о противправности. За ово је дело прописана казна затвора до три године.

Посебан облик дела чини лице које омета гласање изазивањем нереди на бирачком месту услед чега гласање буде прекинуто. Ово дело за које је прописана новчана казна или казна затвора до две године постоји ако су испуњени следећи елементи : 1) радња извршења се састоји у ометању гласања. То су различите делатности отежавања, одуговлачења, условљавања гласања, али оно ипак није у потпуности још онемогућено, 2) радња се предузима на одређени начин – изазивањем нереди, 3) радња се предузима на одређеном месту - на бирачком месту и 4) последица дела се састоји у прекидању поступка гласања на бирачком месту које мора бити у узрочно последиочној вези са предузетом радњом ометања.

24) З. Стојановић, О. Перић, *Кривично право, Посебни део*, оп. цит. стр. 136-138.

25) И. Симић, М. Петровић, *Кривични закон Републике Србије, Практична примена*, оп. цит. стр. 73.

ПОВРЕДА ТАЈНОСТИ ГЛАСАЊА

У циљу ефикасног обезбеђења заштите законитости спровођења свих облика демократског изражавања, Кривични законик у одредби члана 160. предвиђа кривично дело под називом : ‘‘Повреда тајности гласања’’ на следећи начин : ‘‘(1) Ко на изборима или референдуму повреди тајност гласања, казниће се новчаном казном или затвором до шест месеци. (2) Ако дело из става 1. овог члана учини члан бирачког одбора или друго лице у вршењу дужности у вези са гласањем, казниће се новчаном казном или затвором до две године’’. Ово кривично дело се састоји у повреди тајности гласања на изборима или на референдуму²⁶⁾.

Објект заштите је законом загарантована тајност гласања. Тајност представља врсту гаранције за слободно опредељивање воље гласача приликом гласања или опредељивања за одређени предлог или за одређеног кандидата. Радња извршења је повреда тајности гласања. То је сазнавање на противправан начин како је неко лице гласало. То се може учинити на различите начине : обележавањем листића, њиховим одузимањем, тајним снимањем тока гласања итд. Овог дела нема ако је само лице – гласач саопштило како је гласало. Битно је за постојање дела да је радња извршења предузета у току избора или на референдуму.

Извршилац дела може да буде свако лице, а у погледу кривице потребан је умишљај. За ово је дело прописана новчана казна или казна затвора до шест месеци.

Тежи облик дела за који је прописана новчана казна или казна затвора до две године постоји када је радњу извршења предузео члан бирачког одбора или друго лице у вршењу дужности у вези са избором и гласањем. То значи да је својство учиниоца дела, квалификаторна околност за коју закон прописује строже кажњавање.

ФАЛСИФИКОВАЊЕ РЕЗУЛТАТА ГЛАСАЊА

Посебан облик кривичних дела фалсификовања исправе²⁷⁾ (која су дела у нашем правном систему предвиђена у групи кривич-

26) Б. Чејовић, В. Миладиновић, *Кривично право, Посебни део*, оп. цит. стр. 206-207.

27) Више : Д. Јовашевић, *Фалсификовање исправе – теорија и пракса*, Београд, 1996; Д. Јовашевић, *Фалсификовање исправе у југословенском кривичном праву*, Београд, 1996; Д. Јовашевић, Т. Хашимбеговић, *Кривична дела фалсификовања*, Београд, 2000; Д. Јовашевић, *Кривичноправна заштита исправе*, Ниш, 2008.

них дела против правног саобраћаја) представља кривично дело под називом :”Фалсификовање резултата гласања”. Ово кривично дело је предвиђено у одредби члана 161. КЗ РС на следећи начин: “Члан органа за спровођење избора или референдума или друго лице које врши дужности у вези са гласањем, који додавањем или одузимањем гласачких листића или гласова при пребројавању или на други начин измени број гласачких листића или гласова или објави неистинит резултат гласања, казниће се новчаном казном или затвором од једне до три године”.

Дело се састоји у измени броја гласачких листића или гласова додавањем или одузимањем гласачких листића или гласова при пребројавању или на други начин или у објављивању неистинитог резултата гласања од стране члана органа за спровођење избора или референдума или другог лица које врши дужности у вези са гласањем. Ово је дело у теорији познато као “изборна крађа”. Иначе ово је посебан, специјални облик фалсификовања исправе. Објект заштите јесте истинитост резултата гласања чиме се поштује изборна воља грађана као субјеката политичког одлучивања.

Радња извршења²⁸⁾ је алтернативно одређена као : а) измена броја гласачких листића или гласова и б) објављивање неистинитих резултата гласања. Измена броја гласачких листића или датих гласова при изборима или на гласању на референдуму може да се изврши на три законом предвиђена начина²⁹⁾ : а) додавањем броја гласачких листића или гласова (иако они објективно не представљају стварни, реални објективни одраз воље гласања чиме се једном предлогу или лицу незаконито повећава изборни резултат, б) одузимањем гласачких листића или гласова чиме се одређеном предлогу или лицу умањује резултат без да ли се ови гласови или листићи додају другом или се пак неки од важећих листића или гласова проглашавају неважећим и сл. и в) дело се може извршити и на други начин : оштећивањем изборног материјала ватром, водом, мастилом, мрљањем, механичком силом у виду цепања, кидања и сл.³⁰⁾

Објављивање неистинитог резултата гласања се остварује неистинитим уписивањем резултата избора или гласања у прописане

28) Г. Илић и др., *Кривични законик Републике Србије са напоменама*, оп. цит. стр. 145.

29) И. Симић, М. Петровић, *Кривични закон Републике Србије, Практична примена*, оп. цит. стр. 74-75.

30) М. Ђорђевић, Ђ. Ђорђевић, *Кривично право*, оп. цит. стр. 148-149.

изборне обрасце и записнике о гласању као и други изборни материјал односно саопштавањем неистинитих резултата путем средстава јавног информисања или комуницирања. Дело се може извршити нетачним бројањем или саопштавањем броја гласова.

Извршилац дела може да буде само члан органа за спровођење избора или референдума или друго лице које врши дужности у вези са гласањем. У погледу кривице потребан је умишљај. За ово је дело прописана новчана казна или казна затвора од једне до три године.

УНИШТАВАЊЕ ДОКУМЕНАТА О ГЛАСАЊУ

Последње кривично дело против изборних права у новом кривичном праву Републике Србије је дело под називом : “ Уништавање докумената о гласању”. Оно је предвиђено у одредби члана 162. КЗ РС на следећи начин: “(1) Ко уништи, оштети, одузме или прикрије гласачки листић или неки други документ о гласању на изборима или на референдуму, казниће се новчаном казном или затвором до једне године. (2) Ако дело из става 1. овог члана учини члан бирачког одбора или друго лице у вршењу дужности у вези са гласањем, казниће се затвором од три месеца до три године”. Ово кривично дело се састоји у уништењу, оштећењу, одузимању или прикривању гласачког листића или другог документа о изборима или гласању или другог предмета који је намењен изборима или гласању на референдуму.

Објект заштите је изборна документација у смислу писмених исправа о току, правилности, законитости и резултатима спроведеног избора или гласања на референдуму. То може бити : гласачки листић, изборни списак, записник о гласању, обрасци о кандидатима или други документ или предмет о гласању. Радња извршења је вишеструко алтернативно одређена као : 1) уништење – потпуно и трајно, физичким, механичким, хемијским или сличним начином разарање супстанце или облика неког предмета тако да се он уопште више не може користити за првобитну намену, 2) оштећење – привремено, делимично или краткотрајно онемогућавање да се неки предмет користи за првобитну намену, 3) одузимање – делатност којом се прекида притежање неког лица на одређеном предмету и успоставља државина учиниоца и 4) прикривање – померање, склањање предмета са места на коме се налазио и које је било

опште познато и премештање на друго најчешће скривено место. Битно је да се ове радње предузимају у вези са избором или гласањем на референдуму³¹⁾.

Извршилац дела може да буде свако лице, а у погледу кривице потребан је умишљај. За ово је дело прописана новчана казна или казна затвора до једне године.

Тежи облик дела³²⁾ за који је прописана казна затвора од три месеца до три године постоји када је радњу извршења предузео члан бирачког одбора или друго лице у вршењу дужности у вези са избором и гласањем. То значи да је својство учиниоца дела, квалификаторна околност за коју закон прописује строже кажњавање.

* * *

Из наведених излагања смо видели да у систему заштите друштвених добара и вредности по свом значају се истичу изборна права (активно и пасивно право), односно слобода кандидовања на изборима и законито спровођење избора и објављивање њихових резултата. Наиме, свака демократска држава и владавина права своје право лице показују бројем и обимом изборних права, те начином њиховог уређења и правне заштите што са друге стране указује и на степен демократичности самога друштва. Стога је разумљиво што нови Кривични законик Републике Србије у глави петнаестој, у групи кривичних дела против изборних права предвидео кривичну одговорност и кажњавање за различите облике и видове повреде или угрожавања изборних права грађана покушавајући да изборном систему и изборима на свим нивоима на овај начин пружи појачану правну заштиту. Управо на првом месту међу заштићеним добрима које наше ново кривично законодавство штити јесу основна, природна, општецивизацијска људска права. Ту на првом месту спада : право на живот, право на слободу и одмах на трећем месту се у посебном делу кривичног права (у глави петнаестој), истичу изборна права грађана.

Према ранијим кривичноправним прописима ова глава је носила назив: “Кривична дела против самоуправљања” што је у потпуности одговарало тадашњим захтевима друштва и појачаној

31) Љ. Лазаревић, *Кривично право, Посебни део*, оп. цит. стр. 168.

32) И. Симић, М. Петровић, *Кривични закон Републике Србије, Практична примена*, оп. цит. стр. 75.

кривичноправној заштити самоуправљања као темељног начела друштвено-економског и друштвено-политичког система. Реформа кривичног законодавства Републике Србије која је извршена јула 1994. године уноси у ову област значајне измене. Тако ова глава кривичних дела губи свој стари назив, природу и карактер и добија ново име : “Кривична дела против изборних права и слободe изјашњавања” као и нову садржину. На овом месту су данас систематизована “класична” изборна (политичка) кривична дела.

Наиме, изборна (политичка) права представљају објект заштите ових кривичних дела. То значи да шире схваћено ова кривична дела спадају такође у групу кривичних дела против основних слобода и права човека и грађанина којима се додуше повређују или угрожавају политичке слободe и политичка права. Због посебног значаја који уживају политичка права и политичке слободe као лична и друштвена добра, ова су кривична дела издвојена у посебну главу. У условима вишестраначког парламентарног политичког живота, избори и гласање за органе власти од општине (као органа локалне самоуправе), града и Републике, добијају посебно место и друштвени значај, а тиме и њихова појачана кривичноправна заштита.

Свака повреда или нарушавање важећих правила избора и гласања односно тајности резултата изборног изјашњавања може довести до тешких последица. Стога су изборна права човека и грађанина, његова слобода изјашњавања, законитост спровођења изборне процедуре, заштита гласања и гласача, заштита резултата избора итд. добила своју појачану кривичноправну заштиту инкриминацијом више недозвољених понашања као кривичних дела. Изборна кривична дела штите првенствено основна изборна права човека као субјекта политичког одлучивања (право кандидовања, активно и пасивно право гласања), законито спровођење избора и гласања односно слободу изјашњавања. Ова кривична дела су у нашој земљи предвиђена у Кривичном законнику, али и у посебном (споредном) законодавству и то у Закону о избору народних посланика. Радња извршења ових дела се састоји у различитим противправним делатностима чињења или нечињења којима се у значајној мери утиче или може утицати на ток и резултате избора и гласања. Та се радња може предузети на различите начине, а најчешће кршењем закона, на противправан начин, силом, претњом, обманом и сл. Поред тога, за постојање ових дела је битно да се

радња извршења предузима у вези са избором или гласањем о опозиву или на референдуму као облицима политичког изјашњавања грађана.

Dragan Jovasevic

RESPONSIBILITY FOR VIOLATION OF ELECTION LAW

Summary

In a system of protection of social goods and values in each society, including our society as well, it is voting rights (active and passive right) that stands out by its significance, or in other words, it is the freedom of nomination at the elections, lawful conduct of the elections and publication of their results. Namely, each democratic state and the reign of the law uncover their real face by a number and range of the election rights and also by the way they are organized and by legal protection reflecting the degree of democracy of the society itself. Therefore it is understandable that a new Criminal Code of the Republic of Serbia in 2005, Chapter Fifteen, within a group of offences against the electoral law provides for criminal liability and punishment for various forms and types of injury or imperilment of electoral rights of the citizens in this manner trying to provide enhanced legal protection to the electoral system and elections at all levels. Therefore this paper from theoretical and practical point of view there are analyzed a notion, characteristics and forms of emergence of offenses that violate electoral rights and mechanisms for their protection in the Republic of Serbia.

Key Words: elections, voting, nomination, Law, crime, responsibility, criminal sanction

ЛИТЕРАТУРА

- Ђорђевић, М., Ђорђевић, Ђ., *Кривично право*, Београд, 2010.
- Ђурђић, В., Јовашевић, Д., *Практикум за кривично право, Посебни део*, Београд, 2008.
- Ђурђић, В., Јовашевић, Д., *Кривично право, Посебни део*, Београд, 2010.
- Илић, Г., и др., *Кривични законик Републике Србије са напоменама*, Београд, 2005.
- Јовановић, Љ., Јовашевић, Д., *Кривично право, Посебни део*, Београд, 2002.
- Јовашевић, Д., *Фалсификовање исправе – теорија и пракса*, Београд, 1996.

- Јовашевић, Д., *Фалсификовање исправе у југословенском кривичном праву*, Београд, 1996.
- Јовашевић, Д., Хашимбеговић, Т., *Кривична дела фалсификовања*, Београд, 2000.
- Јовашевић, Д., *Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом*, Београд, 2003.
- Јовашевић, Д., *Кривични законик Републике Србије са уводним коментаром*, Београд, 2007.
- Јовашевић, Д., Гајић Гламочлија, М., *Проблем корупције у светлу заштите људских права*, Београд, 2008.
- Јовашевић, Д., *Кривичноправна заштита исправе*, Ниш, 2008.
- Јовашевић, Д., *Кривично право, Општи део*, Београд, 2010.
- Јовашевић, Д., *Лексикон кривичног права*, Београд, 2010.
- Јовашевић, Д., Икановић, В., *Кривично право, Посебни дио*, Бања Лука, 2012.
- Лазаревић, Ј., *Кривично право, Посебни део*, Београд, 1995.
- Мрвић Петровић, Н., *Кривично право*, Београд, 2005.
- Николић, Д., *Кривични законик Кнежевине Србије*, Ниш, 1991.
- Симић, И., Петровић, М., *Кривични закон Републике Србије, Практична примена*, Београд, 2003.
- Симић, И., Трешњев, А., *Кривични законик са краћим коментаром*, 2010.
- Стојановић, З., Перић, О., *Коментар Кривичног закона Републике Србије и Кривични закон Републике Црне Горе са објашњењима*, Београд, 1996.
- Стојановић, З., Перић, О., *Кривично право, Посебни део*, Београд, 2000.
- Чејовић, Б., Миладиновић, В., *Кривично право, Посебни део*, Ниш, 1995.

Resume

Within a system of protection of social goods and values by implementation of criminal liability and sanctions it is of particular importance the voting rights (active and passive right), or in other words, it is the freedom of nomination at the elections, lawful conduct of the elections and publication of their results. Namely, each democratic state and the reign of the law uncover their real face by a number and range of the election rights and also by the way they are organized and by legal protection reflecting the degree of democracy of the society itself. Therefore it is understandable that a new Criminal Code, Chapter Fif-

teen, within a group of offences against the electoral law provides for criminal liability and punishment for various forms and types of injury or imperilment of electoral rights of the citizens in this manner trying to provide enhanced legal protection to the electoral system and elections at all levels. Ranking first among the protected areas that our new criminal law protects are basic, natural and general civilization human rights.

A reform of the criminal law of the Republic of Serbia that had been done in July 1994 provided for some significant changes within this field of law. Therefore this Chapter of criminal acts lost its old name, nature and character and gained a new name: „Criminal offenses against the electoral law and freedom of expression” as well as a new content. Nowadays in regard to this point there are systematized “classic” election (political) crimes. Namely, electoral (political) rights are an object of protection of these crimes. It means that as widely understood these crimes also belong to a group of crimes against basic freedom and rights of a person and citizen though at the same time it is the word about harming or imperiling of the person’s political freedom and political rights. Due to a particular significance of political rights and political freedom being both personal and social good (welfare), these crimes are placed into a separate Chapter in the Code. Considering our multiparty Parliamentary political life, elections and voting for government bodies starting from a municipality as a local self-government body) to a City and the Republic gained a special place and social significance and in accord with their legal protection is enhanced as well.

This political rights and freedoms are guaranteed and protected by certain international legal acts and primarily by the International Covenant on Civil and Political Rights, with the Optional Protocols, which guarantees: in the Article 18 a freedom of thought and conscience, in the Article 19 a freedom of thought, and in the Article 21 it guarantees a freedom of assembly, that is, in the Article 22 it guarantees a freedom of association. In a similar way, the political “election” rights and freedoms are guaranteed also by the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms with the protocols in the Article 9 on the freedom of thought, conscience and religion, in the Article 10 on the freedom of expression and in the Article 11 the freedom of assembly and association.

Each offence or violation of existing rules regarding the elections and voting or the secrecy of the results of the elections may lead to serious consequences. Therefore

the election rights of a person and citizen, her/his freedom of expression, the legality of implementation of election procedures, the voting and voters' protection and the protection of the election results got their enhanced legal protection by incrimination of a line of misconducts treating them as criminal acts. The election-related offenses primarily protect basic human rights of a person as a subject of political decision making (the right of nomination, active and passive right of voting), the lawful conduct of the elections and voting and the freedom of expression. These crimes in our country are provided (anticipated) in the Criminal Code, but also in a separate (minor) law within the Law on the Election of Deputies.

Овај рад је примљен 05. фебруара 2013. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 25. марта 2013. године.